

[https://doi.org/10.32689/2617-9660-2021-2\(14\)-130-144](https://doi.org/10.32689/2617-9660-2021-2(14)-130-144)

Богославець Оксана Григорівна,

кандидат економічних наук, доцент, ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», 03057, м. Київ, пр. Перемоги, 54/1, тел. (044)371-61-67, bogoslavets.oks@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-3975-2563>

Ілляшенко Інна Олегівна,

кандидат економічних наук, доцент, ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», 03057, м. Київ, пр. Перемоги, 54/1, тел. (044)371-61-67, inna.illyashenko@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-7849-9890>

Опанащук Юрій Якович,

кандидат економічних наук, доцент, ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», 03057, м. Київ, пр. Перемоги, 54/1, тел. (044)371-61-67, ukrhotelua@ukr.net, <https://orcid.org/0000-0002-5258-5907>

Царук Володимир Васильович,

старший викладач ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», 03057, м. Київ, пр. Перемоги, 54/1, тел. (044)371-61-67, tsarukvolodymyr@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-5847-8363>

Юрченко Крістіна Михайлівна,

старший викладач ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», 03057, м. Київ, пр. Перемоги, 54/1, тел. (044)371-61-67, protourbiz@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-2820-289X>

ПРОТЕКЦІЙНІ ЗАХОДИ ДЕРЖАВИ ДЛЯ ПІДТРИМКИ ТУРИСТИЧНОГО БІЗНЕСУ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ: СВІТОВИЙ ДОСВІД ТА УКРАЇНСЬКІ РЕАЛІЇ

Анотація. Дослідження спрямоване на виявлення особливостей державної підтримки туристичного бізнесу урядами країн світу, метою якої є подолання наслідків кризи пандемії «COVID-19» для галузі. Встановлено, що розроблені урядами держав та міжнародними профільними інституціями заходи, мають протекційний характер і передбачають допомогу туристичному бізнесу за наступними напрямками – управління кризою і пом'якшення її наслідків; забезпечення стимулів для прискорення відновлення галузі. Визначено, що найбільшу ефективність в реалізації зазначеного, мають методи правової та економічної спрямованості, серед яких податкова та фінансово-кредитна політика. В дослідженні узагальнено досвід державної підтримки туристичного сектору низки країн, зокрема Німеччини, Польщі, Грузії, Австрії, Словаччини.

Акцентовано, що в Україні на сьогодні спостерігається значне відставання у темпах впровадження заходів на підтримку туристичного сектора, що ставить під сер-

йозну загрозу конкурентоспроможність галузі на глобальному ринку впродовж 2021 року. Проаналізовано напрями підтримки урядом вітчизняного туристичного підприємництва, визначено їх ефективність та особливості впровадження. Висновки полягають у наступному: підприємства цієї сфери було звільнено від податку на додану вартість, податку на прибуток та ЄСВ (єдиний соціальний внесок), земельного податку та податку на нежитлову нерухомість, також припинено нарахування туристичного збору до 31 грудня 2020 року, введено податкові пільги на оплату оренди і землі комунальної та державної власності, введено 10-відсоткову ставку ПДВ для туристичних послуг. Кабінетом міністрів виділено 1 млрд гривень з фонду боротьби з COVID-19 на підтримку культури і туризму. На жаль, зазначені заходи майже не торкнулись малого і середнього підприємництва, задіяного у сфері туроперейтингу (тур агентські підприємства). Окреслену підтримку отримали лише тур операторські компанії, підприємства готельного бізнесу та креативної індустрії і культури. Туристичні агентства, за КВЕДАми туристичної діяльності 79.11. та 79.90, не ввійшли до Переліку підприємств, на яких розповсюджувались головні податкові послаблення та фінансова допомога з боку держави. Також, на більшість з них не змогли розраховувати туристичні агентства, що працюють за 3 групою ФОП. Саме для зазначених підприємств відсутність або неможливість отримання пільг стали головними у процесі прийняття рішення про припинення бізнесу.

У роботі наголошується на необхідності прийняття програми підтримки українського туристичного бізнесу не залежно від його розміру; висунуто пропозиції щодо поглиблення соціального діалогу між профільним міністерством, бізнесом та працівниками галузі на шляху реформування туристичного підприємництва.

Ключові слова: Малий і середній туристичний бізнес, туристичний сектор, мінімізація втрат, бюджетне стимулювання туристичної галузі, державні гарантії, економічні стимули, заходи з підтримки.

Bogoslavets Oksana Grigorievna,

PhD in Economics, Associate Professor, National Economic University named after Vadym Hetman; 54/1 Prospect Peremogy 03057 Kyiv, tel: (044)371-61-67, bogoslavets.oks@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-3975-2563>

Ilyashenko Inna Olegivna,

PhD in Economics, Associate Professor, National Economic University named after Vadym Hetman; 54/1 Prospect Peremogy 03057 Kyiv, tel: (044)371-61-67, inna.ilyashenko@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-7849-9890>

Opanashchuk Yurii Yakovich,

PhD in Economics, Associate Professor, National Economic University named after Vadym Hetman; 54/1 Prospect Peremogy 03057 Kyiv, tel: (044)371-61-67, ukrhotelua@ukr.net, <https://orcid.org/0000-0002-5258-5907>

Tsaruk Volodymyr Vasilievich,

National Economic University named after Vadym Hetman; 54/1 Prospect Peremogy 03057 Kyiv, tel: (044)371-61-67, tsarukvolodymyr@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-5847-8363>

Yurchenko Kristina Mikhailovna,

*National Economic University named after Vadym Hetman; 54/1 Prospect Peremogy 03057 Kyiv,
tel: (044)371-61-67, protourbiz@gmail.com, https://orcid.org/0000-0002-2820-289X*

PROTECTIVE MEASURES OF THE STATE TO SUPPORT TOURISM BUSINESS IN A PANDEMIC: WORLD EXPERIENCE AND UKRAINIAN REALITIES

Abstract. The research is aimed at revealing the peculiarities of state support of tourist business by the governments of the world, which aims to overcome the consequences of the pandemic crisis “COVID-19” for the industry. It has been established that the measures developed by the governments and international profile institutes have a patronizing character and provide assistance to the tourist business in the following directions – management of the crisis and mitigation of its consequences; providing incentives to accelerate the recovery of the industry. It is determined that the methods of legal and economic orientation, among which tax and financial and credit policy have the greatest effectiveness in the implementation of the specified. The study summarizes the experience of state support of the tourism sector in several countries, in particular Germany, Poland, Georgia, Austria and Slovakia.

It's accented that today there is a significant lag in implementation of measures to support the tourism sector in Ukraine, which seriously threatens the competitiveness of the industry on the global market in 2021. The directions of government support of domestic tourist entrepreneurship are analyzed, their effectiveness and specifics of implementation are defined. The conclusions are as follows: the enterprises of this sphere were exempted from the value added tax, income tax and ECB (single social tax), land tax and tax on non-residential real estate, also the tourist tax was stopped till December 31, 2020, tax privileges for rent and land rent of municipal and state property were introduced, 10 % VAT rate for tourist services was introduced. The Cabinet of Ministers has allocated 1 billion hryvnia from the fund to fight against COVID-19 to support culture and tourism. Unfortunately, the above measures have not touched small and medium-sized businesses involved in touroperating (travel agencies). The outlined support received only tour operator companies, enterprises of the hotel business and creative industries and culture. Travel agencies, according to the classification of economic activity – 79.11. and 79.90, were not included in the list of businesses that were subject to major tax breaks and financial assistance from the state. Also, travel agencies operating under group 3 Individual entrepreneur could not count on most of them. Exactly for these enterprises the absence or impossibility to obtain benefits became the main factor in the decision-making process of quitting the business.

The paper emphasizes the need to adopt a program to support the Ukrainian tourist business, regardless of its size; proposals to deepen the social dialogue between the relevant ministries, businesses and industry workers on the path of reforming tourism entrepreneurship are put forward.

Keywords. Small and medium tourist business, tourist sector, loss minimization, budget stimulation of tourist industry, state guarantees, economic incentives, support measures.

Постановка проблеми. Внаслідок світової пандемії сфера туризму зазнала збитків глобального масштабу. Через заборону перетину кордонів між країнами майже 96 % світових туристичних дестинацій зазнали обмежень. Для багатьох зазначені заходи стали причиною великих втрат, адже для економіки деяких країн туризм, та його внесок оцінювався на рівні 9- 35% ВВП. В першу чергу постраждав малий і середній бізнес, що складав основу туристичної індустрії. За оцінками UNWTO, він становив близько 80% усіх туристичних підприємств [1]. Крім наповнення бюджету, цей сектор відігравав провідну роль у забезпеченні зайнятості жінок, молоді та сільських громад. Маючи відносно невеликі витрати, він відзначався швидкою адаптацією, інноваційністю та новітніми технологіями, що надавало йому певних переваг в умовах ринкової економіки.

Вимушена ізоляція стала причиною знищення значної кількості малих та середніх підприємств туристичного сектору, суттєво вплинула на ринок зайнятості. За цих умов, країни світу намагалися зберегти та відновити туризм, впроваджуючи програми підтримки бізнесу й збереження робочих місць. В Україні на сьогодні спостерігається значне відставання у темпах впровадження заходів на підтримку туристичного сектора, що ставить під серйозну загрозу конкурентоспроможність галузі на глобальному ринку впродовж 2021 року [2]. В умовах українських реалій протекційні заходи держави вкрай необхідні для підтримки туристичного підприємництва. Досягнення їх ефективності потребує узагальнення та впровадження в практику досвіду інших країн.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливості малого та середнього туристичного бізнесу стали предметом дослідження багатьох науковців. Зокрема, зазначеній тематиці присвятили свої роботи Мілінчук О.В., Павлюк В.М. [3], Ткач В.О., Камушков О.С., Захарова С.Г. [4], Гірняк Л.І., Глагола В.А. [5], Земліна Ю., Ліфіренко О. [6], В.Г. Герасименко [7], Саух І.В. [8]. Значну увагу вони приділили питанням формування підприємницького середовища, державним і регіональним програмам його підтримки, дослідженню чинників, що впливають на підприємництво та сприяють його подальшому розвитку.

Разом з тим, галузь опинилась перед новими викликами, пов'язаними з пандемією, тому фахівці галузі та світова наукова спільнота спрямовує науковий пошук на проблематику організації роботи туристичного бізнесу в умовах глобальної кризи. Зазначені дослідження ініційовані громадськими організаціями, науковими інститутами, державними інституціями, фондами тощо. Серед них найбільш авторитетними виявились національні дослідження в рамках Української національної платформи Форуму громадянського суспільства Східного партнерства, Національного інституту стратегічних досліджень, громадської організації «Центр прикладних досліджень» у співпраці з «Економічною правдою» за підтримки Представництва Фонду Конрада Аденауера в Україні, аналітично-дослідницькою організацією Hotel & Destination Consulting (HDC) за підтримки ЄБРР і профінансовані в рамках ініціативи Європейського Союзу EU4Business та інші. Не зважаючи на низку ґрунтовних дослі-

джен, потребують більш глибокого аналізу запроваджені українським урядом протекційні заходи з підтримки вітчизняного туристичного бізнесу, також критичного осмислення вимагають малоефективні з них.

Мета статті – дослідженні напрямів державної допомоги суб'єктам туристичного бізнесу, спрямованої на подолання наслідків кризи пандемії. Визначення ефективності впроваджених заходів та окреслення шляхів відновлення туристичного сектору України.

Виклад основного матеріалу. З початку пандемії іноземні уряди намагалися протистояти викликам, що постали перед туристичною галуззю і запровадити антикризові заходи для мінімізації втрат. Їхні дії в цьому напрямку спрямувала Всесвітня організація туризму (UNWTO). Нею було створено Глобальний кризовий комітет з туризму, до складу якого входили ВООЗ (Всесвітня організація охорони здоров'я), ІКАО (Міжнародна організація цивільної авіації), ІМО (Міжнародна морська організація), Міжнародна рада аеропортів (ACI), Міжнародна асоціація круїзних ліній (CLIA), Міжнародна асоціація повітряного транспорту (IATA) та Всесвітня рада туризму (WTTC). Комітет працював план відновлення сектору, підготував пакет технічної допомоги для відновлення галузі (RecoveryTechnicalAssistancePackage). З рештою, він оприлюднив рекомендації для стимулювання національної туристичної галузі, першочергові напрямками яких полягали у наступному:

1. Управління кризою та пом'якшення наслідків. Рекомендації стосуються збереження робочих місць, підтримки самозайнятих працівників,

забезпечення ліквідності, перегляду податків, зборів і норм, що стосуються подорожей та туризму;

2. Забезпечення стимулу та прискорення відновлення, зокрема надання фінансових стимулів, включаючи сприятливу податкову політику, при можливості скасування обмежень на поїздки, сприяння спрощенню оформлення віз, підвищенню маркетингу та довірі споживачів.

У розрізі розроблених документів, уряди спланували заходи із підтримки туристичного сектору за двома головними напрямками: перший – направлений на забезпечення доступних кредитних ліній для нього, дотацій до заробітної плати, позик і гарантій для працівників, другий – мораторій на сплату податків, відтермінування сплати боргових, продовження строків перерахування внесків у систему соціального забезпечення.

Економічно розвинені країни зосередили свою увагу на доступних лініях кредитування, як найбільш ефективних механізмах відновлення конкурентоспроможності національної економіки у максимально стислий термін.

Решта країн, за відсутності ефективного механізму кредитування, більшою мірою покладалась на відтермінування сплати податкових і боргових зобов'язань, що в довгостроковій перспективі загрожувало б формуванню тривалого дефіциту бюджету, проблемам із загальною платоспроможністю національних економік. **В обох випадках запроваджені дії мали суттєві економічні і соціальні ефекти. Спробуємо дослідити найбільш вдалі приклади втілених заходів**

та проаналізувати кроки українського уряду в цьому напрямку.

Уряд Німеччини запровадив бюджетне стимулювання туристичної галузі, доходи якої в країні склали біля 23% ВВП. Зокрема, на пряму рекапіталізацію з метою забезпечення платоспроможності компаній було виділено 400 млрд євро кредитних гарантій для забезпечення корпоративного боргу. Загальний пакет допомоги бізнесу у Німеччині склав 750 млрд євро, на рефінансування галузі – 100 млрд євро. Зокрема, найбільший світовий туроператор компанія TUI Group отримала від держави та банків кредит розміром у 3 млрд дол. [9]. Крім того, було прийнято рішення про відтермінування податкових платежів та скорочення авансових податкових платежів, корпоративних податків і податків на торгівлю, скасовано правозастосовні заходи/штрафи у випадках прострочки по оплаті, а також авансові платежі податку на прибуток, корпоративний податок на прибуток і податок на торгівлю.

Польський уряд, в свою чергу, виділив 5,65 млрд євро на підтримку мікропідприємств туристичної галузі у формі безвідсоткових позик і передбачив таку ж суму на дотації для великих підприємств у формі позик або облігацій, придбання акцій або цінних паперів. Бюджетом країни також було передбачено 11,3 млрд євро для підтримки малого та середнього бізнесу, дотичного до туризму, який становив 12% ВВП Польщі. Крім того, податкові канікули продовжено на термін від 6 до 12 місяців, а термін дії нульової ставки за позиками – до 12 місяців. Власники турфірм отримали можливість обговорення умов надання позик незалежно від розміру бізнесу.

Сплата більшості податків відтерміновано, спрощено форми та процедури подачі податкової звітності та прискорено процедуру податкових відрахувань.

Польський уряд 2020 року прийняв спеціальний закон для стимулювання внутрішнього туризму і ввів поняття електронного туристичного ваучера – “Bon Turystyczny”. Згідно закону, на кожную дитину у сім’ї було виділено 500 злотих у вигляді ваучера, який можна буде використати при поселенні у готелях, або замовленні інших туристичних послуг на території Польщі. Програма стимулювання внутрішнього туризму у Польщі триватиме до 31 березня 2022 року [10].

Схожі заходи вжили й у **Словаччині**. Держава надала гарантії на суму до 500 млн євро на місяць, щоб допомогти підприємствам отримати кредит, а також виділила фінансову допомогу для збереження робочих місць у галузі. Нововведенням стало тимчасове скасування виплат працівників на користь компаній, що залишаються закритими на час карантину, відстрочка виплати заробітних плат та корпоративних податків для підприємств, чий прибуток знизився більше, ніж на 40 %. Туристичні компанії отримали дозвіл на списання збитків поточного року. Передбачено компенсації для працівників компаній тургалузі, що найбільше постраждали від пандемії, мінімальна виплата становила 1100 євро на місяць.

В Австрії запроваджені пакетні заходи для малих та середніх підприємств туристичної галузі (під управлінням Австрійського банку розвитку туризму). Зокрема, введено Державні гарантії на відновлення кредитів, що

використовуються для покриття тимчасової нестачі ліквідності, спричиненої зменшенням обороту внаслідок COVID-19. Туристичні підприємства, які мали активну позику до початку COVID-19, змогли подати заявку на припинення всіх погашених позик на 2020 рік. Створено Фонд на випадок значних труднощів (2 млрд євро), його діяльність спрямована на надання прямих субсидій для однієї людини та мікропідприємств, в обсязі біля 6 000 євро для підприємства.

Уряд Грузії підготував економічний стимулюючий пакет, який склав близько 330 млн доларів. Його призначення – протистояти негативному впливу COVID-19 на економіку. Кошти пакету спрямовані на видатки для підтримання інфраструктури, звільнення від сплати податків підприємців туристичної сфери та суміжних галузей. Планувалось, що підприємства, пов'язані з туризмом, будуть звільнені від податку на майно та на прибуток. Інші заходи фіскальної політики передбачали подвоєння відшкодування ПДВ наприкінці року. Агентство розвитку малого та середнього бізнесу в країні (Enterprise Georgia) запустило механізм фінансової підтримки для співфінансування процентних ставок банківських позик пансіонатам, малим та середнім готелям (до 50 номерів) на період до кінця 2020 року.

В Болгарії держава спланувала допомогу бізнесу, у формі покриття страхових платежів, що належать роботодавцям. Ця можливість надавалась зайнятим у сферах гостинності, туристичним агентствам та туроператорам, ресторонам та закладам швидкого харчування. Міністерство туризму країни запропонувало зміни

до закону про туризм, спрямовані на зменшення навантаження на бізнес. Зокрема, зміни Кодексу законів про працю, які дозволятимуть роботодавцям змушувати працівників приймати їх оплачувану відпустку під час надзвичайного стану. Також було продумано заходи для підтримки працівників, діяльність компанії яких було припинено за наказом уряду. За таких обставин працівникам було передбачено виплату коштів у розмірі не менше 50 % від їх чистої заробітної плати, але не менше 75 % мінімальної зарплати. При цьому, роботодавці мали можливість звернутися за державною допомогою до фонду безробіття, для отримання коштів, що покривали 60 % заробітної плати.

Уряд Туреччини запровадив низку пільгових та кредитних механізмів для туристичного бізнесу країни та суміжних галузей (авіакомпаній, торгівлі, логістично-транспортних агенцій, кінотеатрів, івент-організацій та ін.). Також урядом було призупинено сплату премії за соціальне страхування та відрахування ПДВ різних секторів, пов'язаних з туристичною діяльністю. Перенесено сплату податку на проживання. Кредитні платежі для фірм, які недоотримують кошти через коронавірус, було відкладено. Урядом субсидувалась виплата заробітної плати у розмірі 75% для працівників готельно-туристичного сектору країни на період локдауну (березень-травень 2020 року). Планувалось збільшення ліміту Фонду гарантування кредитів, кошти якого було спрямовано на допомогу малим та середнім підприємствам, що мали проблеми з нестачею ліквідності та дефіцитом застави [11; 12].

Українська туристична галузь виявилась однією з найбільш постраж-

далих внаслідок пандемії COVID-19. До початку епідемії (2018р.) її внесок у економіку країни оцінювали у 5,5 млрд дол., або 5,7% ВВП [13]. Було зареєстровано 4 664 суб'єктів господарювання в туристичному секторі, 60% з них – фізичні особи підприємці, 80% туристичної індустрії – малий і мікробізнес. 80% суб'єктів малого підприємництва становили жінки. Крім туроператорів і турагентів туристичний сектор України обслуговували близько 20 тис. готелів і майже 30 тис. ресторанів. У сфері туризму було створено 1,029 млн робочих місць, що становило 6,2% зайнятого населення України. Доходи українських туристичних компаній у 2019 році обчислювали на рівні 31,9 млрд грн. Доходи фізосіб-підприємців у сфері туристичної діяльності у 2019 році – 751,5 млн грн. [14]. Загальні втрати від економічної кризи ще не пораховано, однак за оцінками експертів, втрати імпорту та експорту туристичних послуг від пандемії оцінюються в розмірі близько 1,5 млрд доларів. Багатьом компаніям довелося запровадити майже для всіх співробітників відпустку за свій рахунок до закінчення карантину, зупинити поточні витрати [15]. Посилення кризових наслідків також було зумовлено передкризовими процесами фіскалізації малого та середнього бізнесу, що спричинило падіння ВВП країни ще до пандемії.

Підприємці та громадські організації галузі, відчувши руйнівні наслідки кризи, у 2020 році звернулись до Уряду і президента України з низкою ініціатив, спрямованих на збереження та підтримку туристичного сектору. Серед них: тимчасове введення податкових канікул (ЄСВ і ЄП) для компа-

ній, які утримують співробітників та вчасно виплачують заробітну плату; введення 0% ЄСВ для ФОП; забезпечення податкової пільги (компенсація ПДФО) для усіх, хто подорожує Україною та користувачів санаторно-курортних послуг; підтримання НБУ тимчасової зупинки виплат за кредитними договорами, за якими суб'єкти туристичної діяльності є боржниками; зменшення відсотку базової облікової ставки та вартості іпотеки; реструктурування приватними банками виплати зобов'язань та забезпечення пільгового кредитування розвитку туризму.

Отже, розроблені пропозиції відображали найбільш ефективні механізми підтримки бізнесу, що довели свою результативність досвідом багатьох держав.

Зрештою, кроки уряду на запити бізнесу мали наступні наслідки. У 2020 році у державному бюджеті країни на розвиток туризму було закладено 240 млн гривень. Через карантин у квітні 2020 року, у зв'язку із секвестром бюджету, фінансування на розвиток туризму України не залишили взагалі. Законом про державну підтримку сфери культури, креативних індустрій і туризму, підприємства цієї сфери було звільнено від податку на додану вартість, податку на прибуток та ЄСВ (єдиний соціальний внесок), земельного податку та податку на нежитлову нерухомість, також припинено нарахування туристичного збору до 31 грудня 2020 року, введено податкові пільги на оплату оренди і землі комунальної та державної власності, введено 10-відсоткову ставку ПДВ для туристичних послуг. Кабінет міністрів виділив 1 млрд гривень з фонду бо-

ротьби з COVID-19 на підтримку культури і туризму [14].

На жаль, зазначені заходи майже не торкнулись малого і середнього підприємництва, задіяного у сфері туроперейтингу (тур операторські і тур агентські підприємства). Саме для нього відсутність або неможливість отримання пільг стали головними

у процесі прийняття рішення про припинення бізнесу.

Детальніше зупинимось на деяких нормативно – правових та економічних важелях уряду, розроблених з метою регулювання діяльності підприємств туристичного бізнесу. Проаналізуємо реалії їх впровадження (таблиця 1).

Таблиця 1

Підтримка державою українського туристичного бізнесу під час карантину, спричиненого COVID-19

Передбачені пільги/допомога	Умови отримання пільг/допомоги	Можливість отримання пільг/допомоги
Одноразова матеріальна допомога застрахованим особам [16]	На допомогу буде мати право застрахована особа, яка є: – найманим працівником суб'єкта господарювання, основний вид економічної діяльності якого заявлений першим у відомостях з ЄДР станом на 31 жовтня 2020 року із визначених Переліком; – фізичною особою-підприємцем, основний вид економічної діяльності якої заявлений першим у відомостях з ЄДР станом на 31 жовтня 2020 року із визначених Переліком.	Одноразова матеріальна допомога застрахованим особам не надається туристичним підприємствам, що працюють за КВЕД 79.11 та 79.90. Вони не входять до Переліку підприємств, для яких надана можливість отримання одноразової матеріальної допомоги.
Одноразова матеріальна допомога суб'єктам господарювання	Право на отримання одноразової матеріальної допомоги мають: юридичні особи (роботодавці), які використовують працю найманих працівників, основний вид економічної діяльності, яких не входить до Переліку видів економічної діяльності щодо яких здійснюються обмежувальні протиепідемічні заходи, визначеного Кабінетом Міністрів України.	Одноразова матеріальна допомога не надається підприємствам 3 групи ФОП, (більшість туристичних агентств працюють саме за зазначеною формою). Виплати отримали лише юридичні особи (туроператори), що мали в штаті компанії не менше 3 працівників станом на 01.02 2020р. і за 2019 рік мали обіг коштів у сумі 500 тис. Матеріальна допомога не надається підприємствам, діяльність яких на дату набрання чинності цим Законом, за даними ЄДР, була припинена, перебувала у стані припинення або

		банкрутства (значна кількість підприємств на час прийняття закону збанкрутіла і розраховувати на матеріальну допомогу за законом вже не могла).
Одноразова компенсація витрат суб'єктам господарювання [17]		Отримання неможливе, туризм за КВЕДом 79.11 та 79.90 не входить до переліку основних категорій підприємств для отримання допомоги [4].
Доступні кредити 5-7-9% [18]		Банки взагалі припинили видачу кредитів за КВЕДАми туристичної діяльності 79.11. та 79.90. Отримати кредит на пільгових умовах 5-7-9% зазначеним видам підприємств не вдалось.
Допомога по частковому безробіттю на період карантину [16]	Допомога по частковому безробіттю на період карантину надається центром зайнятості працівникам, в яких оформлені трудові відносини з роботодавцем у разі втрати частини зарплати або доходу внаслідок вимушеного скорочення передбаченої законодавством тривалості робочого часу у зв'язку із зупиненням (скороченням) діяльності.	Виконати умови було неможливо. Програма почала працювати після того, як почався карантин прибутків компаній суттєво зменшились. З цих причин, значна кількість підприємців на той час була не в змозі сплачувати ЄСВ. Умовою отримання допомоги була сплата ЄСВ за період не менше 6 місяців.
Допомога на дітей ФОП	допомога на дітей призначається і виплачується фізичним особам – підприємцям, які обрали спрощену систему оподаткування і належать до 1–2 групи платників єдиного податку, на період з 1 листопада по 31 грудня 2020 року.	Туристичні агенції, що працюють за 3 групою ФОП, не входили до Переліку підприємств, які можуть отримати допомогу; Підприємці 1–2 групи платників єдиного податку отримали допомогу для дітей, віком до 11 років.
Компенсація відсоткових ставок за кредитами банків;	Часткова компенсація з міського бюджету відсоткових ставок за кредитами банків, що надаються на реалізацію проектів	Рішення уряду щодо готельно-туристичного сектору так і не було прийняте.
Фінансова підтримка стартапів	Фінансова підтримка з міського бюджету підприємців-початківців для реалізації бізнес-ідей, що визнані переможцями конкурсу.	Програма не працювала для готельно-туристичного сектору.

Особливості дотримання податкової дисципліни під час карантину	Особливості дотримання податкової дисципліни під час карантинних заходів пов'язаних із поширенням гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2	Штрафи було відтерміновано тільки на період локдауну.
Введення податкових канікул та зменшення податків	Введення податкових канікул (ЄСВ і ЄП) для компаній, які утримують співробітників та вчасно виплачують заробітну плату; введення 0% ЄСВ для ФОП на період з березня по травень 2020 року.	Введення податкових канікул (ЄСВ і ЄП) було тимчасове, на період жорсткого карантину.

Висновки. Зважаючи на проведений аналіз, можна дійти наступних невітшних висновків:

Підприємства галузі, що займаються туropolерейтингом за КВЕДАми туристичної діяльності 79.11. та 79.90, не ввійшли до Переліку підприємств, для яких передбачені головні податкові послаблення та фінансова допомога з боку держави на період подолання наслідків пандемії. Також, на більшість впроваджених заходів не можуть розраховувати туристичні агентства, що працюють за 3 групою ФОП. Вони доступні лише 1 та 2 групам підприємств галузі.

Банки взагалі припинили видачу кредитів для туристичного бізнесу, що працює за КВЕДАми туристичної діяльності 79.11. та 79.90.

Деякі послаблення у сплаті податків та фінансова допомога для підприємств туристичної сфери з боку держави були прийняті з запізненням. До того часу значна частка бізнесу не витримала тягара фінансових зобов'язань перед державою і збанкрутіла. За таких умов, постраждали підприємства не мали змоги сплачувати необхідні внески до соціальних фондів і інших установ. Термін несплати виявився більшим аніж встановлений в нор-

мативних документах мінімум часу, дозволений для отримання прав на фінансову допомогу з боку держави.

За даними Державного агентства розвитку туризму України, у 2020 році внаслідок пандемії коронавірусу туристична галузь України втратила до 60 млрд грн [19].

За прогнозами фахівців Асоціації індустрії гостинності України, на кінець 2020 року міг збанкрутувати кожен п'ятий туropolератор, понад 80% підприємств туристичної галузі мали ризики опинитись в ситуації збитковості бізнесу [14].

Крім фінансових збитків, туropolерейтинг втрачає головний ресурс бізнесу – професійний кадровий потенціал. Під час карантину тисячі робітників втратили роботу. Наслідки такого явища вже зовсім скоро торкнуться якості надання послуг туристичними компаніями. Відновлення цієї складової бізнесу є одним із найтриваліших процесів.

Вивчення європейського досвіду доводить, що кожна країна світу намагається підтримати туристичний сектор, впроваджуючи програми підтримки бізнесу та збереження робочих місць. В умовах українських реалій, для подолання наслідків кризи,

вбачається доречним використанням інструментів соціального діалогу між профільним міністерством, бізнесом та працівниками галузі. Напрями співпраці всіх зацікавлених сторін окреслені глобальним кризовим комітетом з туризму. Вони спрямовані на:

- визнання туристичного сектору, як одного з пріоритетних напрямів економіки країни, що заслуговує на відповідну увагу з боку держави;
 - забезпечення стимулів та прискорення відновлення туристичного бізнесу усіх напрямів та форм господарювання, незалежно від розміру бізнесу. Зокрема, надання фінансових стимулів, включаючи сприятливу податкову політику; встановлення механізму моніторингу впровадження заходів підтримки для малого і середнього підприємництва та працівників, зокрема ліквідності, кредитування та прозорості заходів підтримки;
 - збереження робочих місць; підтримка самозайнятих працівників; сприяння розвитку професійних навичок працівників галузі, які модернізувались в умовах посилення небезпек у секторі надання туристичних послуг.
- Розроблені рекомендації можуть стати дорожньою картою для відновлення туристичного бізнесу України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Коронавірус коштуватиме туризму до семи років зростання [Електронний ресурс]. – 2020 р. – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-tourism/2908241-koronavirus-kostuvatime-turizmu-do-7-rokiv-zrostanna-unwto.html/>
2. Пандемія COVID-19 і її наслідки у сфері туризму в Україні [Електронний ресурс]: спеціальний звіт, складений аналі-

тично-дослідницькою організацією Hotel & Destination Consulting (HDC) за підтримки ЄБРР і профінансовано в рамках ініціативи Європейського Союзу EU4Business. – 2020 р. – Режим доступу: <http://www.ntoukraine.org/assets/files/EBRD-COVID19-Report-UKR.pdf/>

3. Мілінчук О.В. Стан малого туристичного бізнесу України: роль готельно-ресторанної складової в його розвитку / О.В. Мілінчук, В.М. Павлюк // Економіка та управління національним господарством. – Випуск 41. – 2020. – С. 53-59.

4. Ткач В.О. Розвиток підприємництва у сфері туризму: державний та економічний механізми / В.О. Ткач, О.С. Камушков, С.Г. Захарова // Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування. – 2015. – № 2. – С. 90-97.

5. Гірняк Л.І. Сучасний стан, перспективи та тенденції розвитку ресторанного господарства в Україні / Л.І. Гірняк, В.А. Глагола // Електронне наукове фахове видання «Інфраструктура ринку». – 2018. – Вип. 16. – С. 71–77.

6. Земліна Ю. Тенденції розвитку готельного бізнесу в Україні / Ю. Земліна, О. Ліфіренко // Ресторанний і готельний консалтинг. Інновації. – 2019. – Том 2. – № 1. – С. 121–131.

7. Ринки туристичних послуг: стан і тенденції розвитку: монографія / за заг. ред. професора В.Г. Герасименко. – Одеса: Астропринт, 2013. – 334 с.

8. Саух І.В. Класифікаційна модель та характеристика стратегій туристичних підприємств / І.В. Саух. – ВІСНИК ЖДТУ, 2017. – № 4 (82). – С. 90-97.

9. 750 млрд євро на коронавірус: Німеччина схвалила пакет допомоги через епідемію [Електронний ресурс]: електронний журнал «Українська правда», березень 2020р. – Режим доступу: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2020/03/23/7107875>.

10. Сейм Польщі прийняв законопроект о туристическом ваучере, 2020р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<https://in-poland.com/sejm-polshi-prinjal-zakonoprojekt-o-turisticheskom-vauchere-500-zlotyh-na-otdyh-dlja-kazhdogo-rebenka/>.

11. Карантин. Як світ рятuje туристичну галузь [Електронний ресурс]. – 2020 р. – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-tourism/3090351-karantin-ak-svit-ratue-turisticnu-galuz.html>.

12. Щодо розвитку туризму в Україні в умовах підвищених епідемічних ризиків [Електронний ресурс]: Національний інститут стратегічних досліджень. – 2020 р. – №22. – Режим доступу: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-06/turyzm-v-ukraini.pdf>.

13. В Україні презентували Дорожню карту розвитку сфери туризму [Електронний ресурс]. – 2020р. – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-tourism/2825898-v-ukraini-prezentuvali-doroznu-kartu-rozvitku-sferi-turizmu.html>.

14. Covid-19 та соціальний діалог в туристичній галузі: практика ЄС та український реалії [Електронний ресурс]: публікація підготовлена в рамках проекту «Підтримка діяльності УНП ФГС СхП», який реалізує Інститут економічних досліджень та політичних консультацій за фінансової підтримки Європейського Союзу – К, 2020. – Режим доступу: <http://eap-csf.org.ua/wp-content/uploads/2020/12/covid-19-ta-sotsial%60niy-dialog-v-turistichniy-galuzi-praktika-yes-ta-ukrayins%60ki-realiyi.pdf>.

15. Zoom или туристический бум: что будет с внутренним туризмом после карантина [Електронний ресурс]: інтерв'ю експерта у сфері туризму і курортів, голови Асоціації індустрії гостинності Олександра Лієва. 19.09.2020. – Режим доступу: <http://turisticheskij-bum-chto-budet-s-vnutrennim-turizmom-poslekarantin>.

16. Допомога по частковому безробіттю на період карантину [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://economy.rv.ua/dopomoga-na-karantini-pracivnikam/>.

17. Одноразова компенсація витрат суб'єктам господарювання [Електронний ресурс]. – 2020. – Режим доступу: <https://economy.rv.ua/kompensaciya-vitrat-po%20esv/>.

18. Доступні кредити 5-7-9 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://economy.rv.ua/dostupny-kredity-5-7-%209/>.

19. Український туризм через пандемію втратив близько 60 мільярдів [Електронний ресурс]. – 2020р. – Режим доступу: <https://www.slovoidilo.ua/2021/01/20/novyna/suspilstvo/ukrayinskyj-turyzm-cherez-pandemiyu-vtratyv-60-milyardiv>.

20. Бухгалтерський інтернет-портал [Електронний ресурс]: повний перелік основних категорій КВЕД для отримання допомоги ФОП. – Режим доступу: <https://ibuhgalter.net/ru/news/11319>.

REFERENCES:

1. Koronavirus koshtuvatyme turyzmu do semy rokiv zrostannia [The coronavirus will cost tourism up to seven years of growth]. <https://www.ukrinform.ua/rubric-tourism/2908241-koronavirus-kostuvatime-turizmu-do-7-rokiv-zrostanna-unwto.html>. Retrieved from <https://www.ukrinform.ua/rubric-tourism/2908241-koronavirus-kostuvatime-turizmu-do-7-rokiv-zrostanna-unwto.html> [in Ukrainian].

2. Pandemiia COVID-19 i yii naslidky u sferi turyzmu v Ukraini [The COVID-19 pandemic and its consequences in the field of tourism in Ukraine]. <http://www.ntoukraine.org/assets/files/EBRD-COVID19-Report-UKR.pdf> Retrieved from <http://www.ntoukraine.org/assets/files/EBRD-COVID19-Report-UKR.pdf> [in Ukrainian].

3. Milinchuk O.V. & Pavliuk V.M. (2020) Stan maloho turystychnoho biznesu Ukrainy: rol hotelno-restorannoї skladovoї v yoho rozvytku [The state of small tourism business in Ukraine: the role of hotel and restaurant component in its development]. *Ekonomika ta upravlinnia natsionalnym hospodarstvom.* –

Economics and management of the national economy, 41, 53-59 [in Ukrainian].

4. Tkach V.O., Kamushkov O.S., Zakharova S.H. (2015) Rozvytok pidpriemnytstva u sferi turyzmu: derzhavnyi ta ekonomichniy mekhanizmy [Entrepreneurship development in the field of tourism: state and economic mechanisms]. ***Teoriia ta praktyka derzhavnoho upravlinnia i mistsevoho samovriaduvannia. – Theory and practice of public administration and local self-government***, 2, 90-97 [in Ukrainian].

5. Hirniak L.I. & Hlahola V.A. (2018). Suchasnyi stan, perspektyvy ta tendentsii rozvytku restorannoho hospodarstva v Ukraini [Current state, prospects and trends in the restaurant industry in Ukraine]. *Infrastruktura rynku. – Market infrastructure*, 16, 71-76 [in Ukrainian].

6. Zemlina Yu. & Lifirenko O. (2019) Tendentsii rozvytku hotelnoho biznesu v Ukraini [Tendencies of hotel business development in Ukraine]. ***Restoranni i hotelnyi konsaltnykh. Innovatsii. – Restaurant and hotel consulting. Innovations***, 2, 121–131 [in Ukrainian].

7. Herasymenko V.H. (Eds.). (2013) Rynky turystychnykh posluh: stan i tendentsii rozvytku [Tourism services markets: status and development trends]. Odesa: Astroprynt [in Ukrainian].

8. Saukh I.V. (2017) Klasyfikatsiina model ta kharakterystyka stratehii turystychnykh pidpriemstv [Classification model and characteristics of strategies of tourist enterprises]. *VISNYK ZhDTU. – BULLETIN OF ZhSTU*, 4, 90-97 [in Ukrainian].

9. 750 mlrd yevro na koronavirus: Nimechchyna skhvalyla paket dopomohy cherez epidemiiu [750 billion euros on coronavirus: Nimechchyna skhvalyla package of aid cherez epidemiiu]. *Elektronnyi zhurnal «Ukrainska pravda».* – *Electronic magazine “Ukrainian Truth”*. (2020). Retrieved from <https://www.euointegration.com.ua/news/2020/03/23/7107875> [in Ukrainian].

10. Sejm Polshy prynial zakonoproekt o turystycheskom vauchere [The Sejm

of Poland has adopted a bill on a tourist voucher], 2020p. [Elektronnyi resurs]. <https://in-poland.com/sejm-polshi-prinjal-zakonoproekt-o-turisticheskomo-vauchere-500-zlotyh-na-otdyh-dlja-kazhdogo-rebenka/> Retrieved from <https://in-poland.com/sejm-polshi-prinjal-zakonoproekt-o-turisticheskomo-vauchere-500-zlotyh-na-otdyh-dlja-kazhdogo-rebenka/> [in Ukrainian].

11. Karantyn. Yak svit riatuie turystychnu haluz [Quarantine. How the world saves the tourism industry]. <https://www.ukrinform.ua/rubric-tourism/3090351-karantin-ak-svit-ratue-turistichnu-galuz.html> Retrieved from <https://www.ukrinform.ua/rubric-tourism/3090351-karantin-ak-svit-ratue-turistichnu-galuz.html> [in Ukrainian].

12. Shchodo rozvytku turyzmu v Ukraini v umovakh pidvyshchenykh epidemichnykh ryzykiv [Regarding the development of tourism in Ukraine in conditions of increased epidemic risks] (2020). *Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzhen. – National Institute for Strategic Studies*. <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-06/turyzm-v-ukraini.pdf> Retrieved from <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-06/turyzm-v-ukraini.pdf> [in Ukrainian].

13. V Ukraini prezentuvaly Dorozhniu kartu rozvytku sfery turyzmu [The Roadmap for Tourism Development was presented in Ukraine]. <https://www.ukrinform.ua/rubric-tourism/2825898-v-ukraini-prezentuvali-doroznu-kartu-rozvitku-sferi-turizmu.html> Retrieved from <https://www.ukrinform.ua/rubric-tourism/2825898-v-ukraini-prezentuvali-doroznu-kartu-rozvitku-sferi-turizmu.html> [in Ukrainian].

14. Covid-19 ta sotsialnyi dialoh v turystychnii haluzi: praktyka YeS ta ukrainskyi realii [Covid-19 and social dialogue in the tourism industry: EU practice and Ukrainian realities]. <http://eap-csf.org.ua/wp-content/uploads/2020/12/covid-19-ta-sotsial%60niy-dialog-v-turistichniy-galuzi-praktika-yes-ta-ukrayins%60ki-realiyi.pdf>. Retrieved from <http://eap-csf.org.ua/wp-content/uploads/2020/12/covid-19-ta-sotsial%60niy-dialog-v-turistichniy-galuzi-praktika-yes-ta-ukrayins%60ki-realiyi.pdf>

dialog-v-turistichniy-galuzi-praktika-yes-ta-ukrayins%60ki-realiyi.pdf [in Ukrainian].

15. Zoom yly turystycheskyi bum: chto budet s vnutrennim turyzmom posle karantyna [Zoom or tourist boom: what will happen to domestic tourism after quarantine]. <http://turisticheskij-bum-chto-budet-s-vnutrennim-turizmom-poslekarantin>. Retrieved from <http://turisticheskij-bum-chto-budet-s-vnutrennim-turizmom-poslekarantin> [in Ukrainian].

16. Dopomoha po chastkovomu bezrobittiu na period karantynu. [Partial unemployment benefits for the period of quarantine]. <https://economy.rv.ua/dopomoga-na-karantini-pracivnikam/> Retrieved from <https://economy.rv.ua/dopomoga-na-karantini-pracivnikam/> [in Ukrainian].

17. Odnorazova kompensatsiia vytrat subiektam hospodariuvannia [One-time reimbursement of expenses to business entities]. <https://economy.rv.ua/kompensaciya-vitrat-po%20esv/> Retrieved from [https://](https://economy.rv.ua/kompensaciya-vitrat-po%20esv/)

economy.rv.ua/kompensaciya-vitrat-po%20esv/ [in Ukrainian].

18. Dostupni kredyty 5-7-9 [Available loans 5-7-9]. <https://economy.rv.ua/dostupny-kredyty-5-7-%209/> Retrieved from <https://economy.rv.ua/dostupny-kredyty-5-7-%209/> [in Ukrainian].

19. Ukrainskyi turyzm cherez pandemiu vtratyv blyzko 60 miliardiv [Ukrainian tourism has lost about 60 billion due to the pandemic]. <https://www.slovoidilo.ua/2021/01/20/novyna/suspilstvo/ukrayinskyj-turyzm-cherez-pandemiyu-vtratyv-60-milyardiv>. Retrieved from <https://www.slovoidilo.ua/2021/01/20/novyna/suspilstvo/ukrayinskyj-turyzm-cherez-pandemiyu-vtratyv-60-milyardiv> [in Ukrainian].

20. Bukhhalterskyi internet-portal [Accounting Internet portal]. <https://ibuhgalter.net/ru/news/11319>. Retrieved from <https://ibuhgalter.net/ru/news/11319> [in Ukrainian].